

ОПІШНЕНСЬКА КЕРАМІЧНА КУСТАРНО-ПРОМИСЛОВА ШКОЛА (1925 – 1932)

Досліджено діяльність одного з гончарних навчальних закладів Опішного – Опішненської керамічної кустарно-промислової школи. Вперше описано історію закладу з використанням неопублікованих досі архівних джерел та матеріалів керамологічних експедицій автора. Проаналізовано вплив школи на гончарство Опішного.

Ключові слова: Опішне, гончарство, кустарно-промислова школа, гончарний навчальний заклад.

В історії діяльності гончарних навчальних закладів Опішного досі не дослідженим залишався період з 1925 по 1932 рік, коли в містечку функціонувала Опішненська керамічна кустарно-промислова школа. Про цей заклад у науковій літературі опубліковано мало відомостей. Перша невелика публікація про його відкриття з'явилася у "Віснику промислово-кредитової кооперації"¹.

У своїй монографії Євдокія Дмитрієва зазначила невірну дату відкриття (1926 рік) Опішненської керамічної кустарно-промислової школи². В наступних публікаціях наведено різні дати відкриття закладу.

Мистецтвознавець Борис Бутник-Сіверський в роботі "Українське радянське мистецтво" подав узагальнюючу характеристику глиняних виробів, виготовлених учнями і викладачами школи з нагоди першого випуску в ній і окремі факти про її діяльність³.

Про Опішненську керамічну кустарно-промислову школу у своїх наукових дослідженнях побіжно згадували: керамологи Юрій Лащук⁴, Віктор Міщанин⁵; мистецтвознавці Віталій Ханко⁶, Олена Клименко⁷. Згадано про неї і в монографії "Жива глина" Володимира Качкана⁸.

Отже, в науковій літературі подано лише фрагментарні згадки, недостовірні факти з історії функціонування закладу. Досі не було опубліковано узагальнюючого дослідження про діяльність Опішненської керамічної кустарно-промислової школи. В даному дослідженні зроблено спробу простежити історію закладу; з'ясувати мету його діяльності; проаналізувати навчальну програму, методику викладання гончарства; з'ясувати вплив його діяльності на гончарний промисел Опішного.

Опішненську керамічну кустарно-промислову школу було відкрито в 1925 році. Про це свідчить виписка з протоколу №15 Засідання Малої Президії Полтавського Окрвиконкому: "Восени 1925 року в м. Опішні, центрі кустарно-керамічної промисловості Полтавської округи, засобами опішнянського РВК було відчинено керамічну кустарно-промислову школу, яка мала утримуватися почасти на здобутки керамічної майстерні при ній, почасти на кошти РВК. Перебудування районного бюджету в зв'язку з підвищенням ставок норм заробітної платні, привело до скорочення асигнувань школи від Опішнянського РВК на 1661 крб., що поставило школу під загрозу зникнення. Надаючи великого значення існуванню керамічної кустарно-промислової школи в м. Опішні, яке є осередком кустарно-керамічної промисловості не тільки Полтавської округи, а значної території Лівобережної України, ОВК вважає за необхідне звернути увагу НКО на необхідність зберігання Опішненської керамічної школи, яка має на меті підготувати кадри художньо-вихованих кустарів-керамічників і тим сприяти розвиткові української художньої кераміки. Не маючи можливості виділити будь-яких коштів з округового бюджету на асигнування допомоги Опішнянській керамічній кустарно-промисловій школі, ОВК підносить клопотання про призначення НКО субсидій цій школі в розмірі 1200 крб"⁹.

Діяльність Опішненської керамічної кустарно-промислової школи необхідно розглядати на фоні загальнодержавних подій, в умовах яких вона була відкрита і діяла. В той період державними органами влади було звернено увагу на стан кустарного виробництва, продукція якого, зокрема гончарна, користувалася підвищеним попитом на вітчизняному та світовому ринках. Нагальною проблемою була відсутність достатньої кількості фахівців з гончарного виробництва. З метою їх підготовки було зроблено спроби налагодити діяльність навчальних закладів у першу чергу в тих осередках, де були найсприятливіші умови для їх відкриття і де вони функціонували до 1917 року¹⁰. Одним з таких осередків було Опішне – найбільший гончарний осередок Лівобережної України, – де з 1912 до 1924 року діяв Опішненський гончарний навчально-показовий пункт. На думку керамолога Юрія Лашука Опішненська керамічна кустарно-промислова школа була продовженням його діяльності¹¹. Отже, метою Опішненської керамічної кустарно-промислової школи була підготовка фахівців з гончарного виробництва.

Внаслідок цілеспрямованої діяльності влади в 1920-ті роки в різних регіонах України відбулося масове відкриття кустарно-промислових шкіл (у тому числі гончарних)¹². Для діяльності кустарно-промислових шкіл у 1926 році спеціальною комісією, членами якої були представники Народного Комісаріату освіти (далі – НКО) й Кустекспорту було затверджено положення про кустарно-промислові школи, де зазначалося, що ці заклади "з дво-три річним курсом навчання (залежно від фаху) відкриваються з метою підготовки кваліфікованих кадрів для кустарної промисловості, які змогли б організувати і вести окреме кустарне виробництво чи самостійно працювати в кустарних кооперативних об'єднаннях"¹³.

У Віснику промислової кооперації про відкриття Опішненської керамічної кустарно-промислової школи було зазначено, що її було "сконструйовано за типом трьохрічної промислової"¹⁴.

В 1926 році в кустарно-промислові школи було надіслано і рекомендовано для обов'язкового використання навчальний план та пояснюючу записку до нього, на основі яких ці школи складали робочі плани з організації навчального процесу¹⁵. Навчальний процес в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі було організовано згідно типового навчального плану.

Попередній досвід існування кустарно-промислових шкіл засвідчив, що в середньому школа щороку могла підготувати 12 – 15 спеціалістів¹⁶. Планувалося, що кустарно-промислові школи будуть утримуватися з місцевого бюджету¹⁷. Опішненська керамічна кустарно-промислова школа мала утримуватися на прибутки від гончарної майстерні, яка діяла при ній, а також на кошти Опішненського РВК¹⁸.

Впродовж своєї діяльності гончарний навчальний заклад потерпав від фінансових проблем. Про це свідчать численні прохання його завідувача – Івана Федоровича Бойченка про надання коштів для утримання школи. Їх розглядали, іноді призначали грошову дотацію, яка довго перераховувалася, затримувалася, а заклад в цей час не лише не міг повноцінно функціонувати – це ставило під загрозу його існування¹⁹. Такі проблеми були у всіх закладів подібного типу, які діяли на той час. Це підтверджує документ, в якому йдеться про надзвичайно важкий стан установ кустарної освіти Полтавської округи у фінансовому відношенні²⁰.

Про те, що в першій половині 1927 року школа могла не функціонувати, свідчать документи: "колегія Наркомздорів'я на своєму засіданні від I.VI.1927 року, спеціальна нарада при Вукопромкредитсоюзу в серпні 1927 року та спеціальна нарада в м. Полтава від 16.IV. цього року вирішили, що для оздоровлення гончарного виробництва в с. Опішні, одночасно з другими міроприємствами, необхідно найскоріше відкрити в с. Опішні учбової майстерні-школи. Тому НКОЗ та Вукопромкредитсоюз просять Наркомосвіту з свого боку вжити всіх заходів щодо відкриття та функціонування вказаної школи-майстерні ще в майбутньому 1927/28 р."; "перетворена з осені 1927 року з учбово-показового керамічного пункту керамічна промислова школа в сучасний момент з'являється учбовим закладом підлеглим безпосередньо окріпспектурі наросвіти (типу 3-х річних промислових шкіл), утримується частково за рахунок окрбюджету, частково – субсидій з держбюджету, а також дотації Полтавської промкооперації та Вукопромкредиту"²¹.

Опішненська керамічна кустарно-промислова школа розміщувалася в приміщенні, побудованому в 1916 році для Опішненського гончарного навчально-показового пункту (1912 – 1924)²², яке не задовольняло потреби школи і потребувало термінового ремонту²³.

У пояснюючій записці до навчальних планів кустарно-промислових шкіл зазначено, що в

кустарно-промислові школи приймаються на навчання учні, які закінчили чотириохлітку²⁴, або ті, які показували знання в її межах, не старші за 18 років. Осіб, старших за 18 років приймали в окремих випадках, з дозволу окрінспектури освіти. У першу чергу планувалося зараховувати на навчання дітей селян, бідняків, робітників²⁵. Спогади колишнього учня Опішненської керамічної кустарно-промислової школи Василя Бабанського, підтверджують той факт, що на навчання приймали учнів, які закінчили чотири класи загальноосвітньої школи²⁶.

Опішненська керамічна кустарно-промислова школа окрім практичної професійної освіти (практичні заняття займали 50% від часу, відведеного на навчання) давала певний мінімум спеціально-теоретичних знань, необхідних для виробництва (креслення, рисунок, технологія виробництва, композиція, матеріалознавство – 24% всіх навчальних годин). Загальноосвітні дисципліни охоплювали предмети: рідна мова, математика, суспільствознавство, природознавство з основами хімії і фізики (26% всіх навчальних годин)²⁷. У пояснючій записці до навчальних планів кустарно-промислових шкіл зазначалося, що: "Практична праця в майстернях (у школах всіх фахів) повинна бути поставлена так, аби учень мав змогу ознайомитись з усіма процесами виробництва, починаючи з приготування матеріалів і закінчуючи останніми етапами виробництва, орієнтуючись на те, що після закінчення школи він самостійно б зміг займатися ремеслом"²⁸.

Навчальний рік у Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі, який починався з 1 вересня і тривав до 1 червня, було поділено на триместри, кожен з яких тривав однаковий проміжок часу. Навчання відбувалося щодня по сім годин протягом п'яти днів, в суботу лише до половини дня. Отже, тижневе навантаження тривало 39 годин²⁹. Василь Бабанський згадував, що в школу ходили на вісім годин ранку, додому йшли в три години дня³⁰.

Навчання в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі було безкоштовним³¹. У 1927 – 1928 роках учням платили стипендію у розмірі від 2 до 8 крб.³².

У положенні про діяльність кустарно-промислових шкіл зазначено, що завідувач школою, викладачі, інструктори, які викладали в кустарно-промислових школах, повинні були мати відповідну спеціальну освіту та педагогічний стаж не менше трьох років³³. Завідувач Опішненської керамічної кустарно-промислової школи Іван Бойченко викладав керамтехнологію. Спеціальні предмети викладали: Іван Гопкало – технологічний процес гончарного виробництва; Куц (ім'я невідоме) – малювання і композицію. В гончарній майстерні, яка була організована при школі, працювали Сітко (ім'я невідоме), Петро Шумейко, Іван Ксьонзенко, Петро Кононенко. Загальноосвітні предмети в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі викладали вчителі з місцевої опішненської школи. Відомо, що українську мову викладала дружина Івана Бойченка – Ольга Бойченко³⁴. Всі викладачі мали відповідну спеціальну освіту.

У пояснючій записці до навчальних планів зазначено, що в керамічних кустарно-промислових школах, фах яких тісно пов'язаний з народним мистецтвом і творчістю, до яких належить гончарство, особливу увагу слід звертати на години малювання, які може викладати лише викладач, знайомий з українським орнаментом, який би розумів завдання школи перед художньо-кустарною промисловістю³⁵.

Про методику викладання гончарства в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі дають уявлення спогади Василя Бабанського, який згадував про те, що за рік навчання їх навчили виготовляти горщики, глечики, миски. В приміщенні школи було кілька кімнат-цехів. В одній з них працювали майстри, в другій – одна група учнів, які вчилися загальноосвітнім предметам, в третій – друга група, які вчилися гончарювати. "Гончарювали два-три уроки, як коли. А коли і не було гончарства, бо вчителів не було. Заняті були. Учителями по гончарству були старі майстри. Оце прийде: "Ти не так робиш! Ти так роби!"... Майстер показував як на крузі робити: отак крутить, отак місить, отак на центр ставити"³⁶.

Мотрона Каша (у заміжжі Назарчук), яка працювала в гончарній майстерні, що діяла при школі, згадувала: "В школі Бойченка випускали спеціалістів-керамістів, вчили робити на станку. В майстерні поставили стіл і там малювали. Учні гарно навчали гончарювати. Не в кожного була охота до роботи. Був там хороший художник Іван Олексійович Гопкало. Спочатку сама виліплюєш плитку, загладжуєш, тоді на ній виліпляєш рисунок. Я брала посуд, який вони малювали (робітники гончарної майстерні, яка діяла при Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі – О.Щ.), дивилась. Вазочки робили літрові, стаканчики. Малювали на них, що хотіли"³⁷.

В діяльності кустарно-промислових шкіл було заплановано, що проводитиметься методична робота, яку проводитиме спеціально створена методична комісія, яку обирала Шкільна Рада в складі завідувача школою, чотирьох учителів і двох учнів. Методична комісія мала вивчати навчальні плани, на їх основі складати робочі плани, обмірковувати методи викладання теоретичних предметів і виробничого навчання³⁸. Про існування методичної комісії в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі відомостей не знайдено.

Бажаючих навчатися в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі було багато. Наприклад, у 1927 – 1928 роках дійсних учнів було 24 чоловіки і 8 стажистів. Більшість учнів були з Опішного, а також з навколишніх сіл: Бухалівка, Кирило-Ганнівка, Міські Млини.

Курс навчання в цій школі пройшли: Наталя Оначко, Олена Кононенко, Анастасія Калюжна (залишилися працювати в гончарній майстерні школи), Федір Касала (по закінченню школи працював учителем у загальноосвітній школі), Федір Зуб, Іван Герман, Андрій Зелененький, Микола Пилипенко, Трохим Демченко, Гафія Бокань, Василь Бабанський.

Серед учнів Опішненської керамічної кустарно-промислової школи навчалось більше хлопців, ніж дівчат. Гафія Бокань була єдиною серед хлопців у 1926 – 1927 роках. У класі, в якому навчався Василь Бабанський було 20 учнів, з них лише 5 дівчат. Хлопців переважно вчили гончарювати, дівчат – малювати на посуді. В одному класі навчалось по 20 – 30 чоловік різного віку. Класів було три: п'ятий, шостий і сьомий³⁹.

По закінченню курсу навчання учням давали свідоцтво і присвоювали звання "майстер-скульптор"⁴⁰.

Більшість випускників по закінченні курсу навчання Опішненської керамічної кустарно-промислової школи не залишилися працювати в гончарній майстерні, яка діяла при ній. Мотрона Каша (Назарчук) згадувала: "Хто хотів, оставався в гончарній майстерні, підчували дужче, переводили в майстерню. Тоді гончарні вироби дуже йшли. Хто навчився, працював. Інші шукали іншу спеціальність. Мало випускників пішли працювати по спеціальності"⁴¹. Частина з них стали викладачами в Опішненській школі майстрів художньої кераміки (1936 – 1941)⁴².

Колишній учень Опішненської керамічної кустарно-промислової школи Трохим Демченко згадував про своє навчання: "У 1927 році, коли я навчався в сьомому класі, до нас приїхав Іван Федорович Бойченко, директор Опішненської керамічної профшколи, який запропонував прийти навчатися і працювати в керамічну профшколу, де я навчався і працював до початку 1931 року. У березні цього ж року був направлений на виробничу практику в Васильківський керамічний завод (Київська область), повернувся в Опішню на початку осені 1931 року, і пішов працювати в артіль "Художній керамік", там заробіток був"⁴³. Отже, закінчивши навчання випускники Опішненської керамічної кустарно-промислової школи проходили виробничу практику в гончарній майстерні закладу, та в інших гончарних осередках.

У Віснику промислової кооперації зазначено: "При керам-пром. школі на кошти "Союз-Кустаря" утворено продукційний пункт, що провадить досліди над глинами, та виготовляє зразки маси щодо вогнетривалої цегли високої якості, дренажно-трубного, майолікового та кафлярного виробництва, причому зразки майоліково-художнього виробництва мають бути виготовлені через 1 1/2 місяці. Терміново провадиться робота фахівцями по відбудуванню муфелів високої тугоплавкості, вивчення залегання нідрових багатств Опішні та обслідування глино-розробок"⁴⁴. "Продукційний пункт" це гончарна майстерня, яка діяла при школі.

В кінці 1920-х років у гончарній майстерні працювали гончарі Петро Хоменко, Олексій Рєпка, Семен Хлонь, Іван Білик, Семен Животовський, та малювальниці Наталя Оначко, Марія Кришталь, Марія Городнича, Мотрона Назарчук, Зінаїда Линник⁴⁵. У 1931 році в гончарній майстерні працювали близько 20 чоловік⁴⁶.

Про форми і декор гончарних виробів, які виготовлялися в Опішненській керамічній кустарно-промисловій школі, дають уявлення фотографії гончарних виробів, виготовлених її викладачами та учнями, а також професійно виконані малюнки з відтиском печатки Опішненської керамічної кустарно-промислової школи⁴⁷. Відтиск печатки на них свідчить про те, що їх могли використовувати в процесі навчання як офіційно затверджену наочність. Опрацювавши згадану підбірку фотографій, мистецтвознавець Борис Бутник-Сіверський високо оцінив їх, а також зазначив, що вони виготовлені в стилі опішненських народних традицій з використанням модерних елементів у декорі⁴⁸. На гончарних виробках Трохима Демченка, одного з

випускників Опішненської керамічної кустарно-промислової школи, виготовлених впродовж всього його творчого життя, помітний вплив школи.

Опішненська керамічна кустарно-промислова школа (1925 – 1932) була однією з провідних в Україні по виробництву полив'яного посуду. Її завідувач Іван Бойченко був присутнім на нараді яка відбулася в 1928 році в Києві з питань про заходи по оздоровленню гончарного виробництва і по боротьбі з отруєннями, пов'язаними з використанням полив'яного керамічного посуду. На нараді постановили: використовувати і впроваджувати в гончарне виробництво безсвинцеву поливу⁴⁹. Як це вплинуло на гончарну продукцію закладу невідомо.

Точної дати закриття Опішненської керамічної кустарно-промислової школи в документах не зафіксовано. Трохим Демченко в своїх спогадах зазначив, що в 1929 році на базі гончарної майстерні яка діяла при школі, де працювало понад 30 гончарів, на загальних зборах, за пропозицією Івана Бойченка, було створено артіль "Художній керамік"⁵⁰. Артіль виконувала виробничі функції гончарної майстерні Опішненської керамічної кустарно-промислової школи, яка очевидно стала непотрібною. Завідувачем артілі було призначено випускника Опішненського гончарного навчально-показового пункту (1912 – 1924) Хому Сакуна. В новоствореній артілі працювали випускники Опішненського гончарного навчально-показового пункту та Опішненської керамічної кустарно-промислової школи: Петро Хоменко, Іван Козак, Степан Отченашко, Наталія Оначко, Мотрона Каша, Марія Кришталь, Іван Білик, Наталія Боцьва, Микола Пилипенко, Анатолій Шкурпела та ін.⁵¹. У 1930 році один з викладачів, Іван Гопкало, перейшов на роботу до Полтавського технікуму промкооперації⁵². Згідно спогадів колишніх учнів діяльність Опішненської керамічної кустарно-промислової школи було припинено в 1932 році⁵³.

Серед причин припинення діяльності Опішненської керамічної кустарно-промислової школи був початок голодомору (1932); сталінські репресії (1932 – 1933); тенденції згортання українізації; послаблення уваги державних органів влади до стану кустарної промисловості на початок 1930-х років. Ідеологія того періоду могла стати причиною звільнення з роботи Івана Бойченка. Мотрона Каша (Назарчук) згадувала, що приводом до звільнення Івана Бойченка стало те, що: "Виготовляли в майстерні кераміку. Вона пропускала воду. В останні роки, при Бойченкові, сиром вимазували посуд всередині. Після цього Бойченка зняли за вредітельство"⁵⁴.

Таким чином, виникнення Опішненської керамічної кустарно-промислової школи, яка діяла впродовж 1925 – 1932 років, було спричинене потребою в її діяльності на той час. Головна мета відкриття школи – підготувати фахівців з гончарного виробництва – була досягнута. Рівень організації навчального процесу, методики викладання гончарства закладу був кращим, порівняно з попередніми гончарними закладами, які діяли в Опішному. Значна увага була приділена вивченню технології гончарного виробництва, особливо приготуванню та властивостям полив. Поряд з тим в гончарній майстерні закладу виготовляли багато бракованої продукції, що було зумовлено недосконалою технологією виробництва (на це вплинуло ряд причин). Випускники, імена багатьох з них згодом стали відомими, в своїй подальшій роботі використовували досвід навчання набутий у школі. На її основі було створено перше промислове гончарне підприємство Опішного – артіль "Художній керамік". Гончарні вироби школи відповідали вимогам часу, на них вплинули тогочасні естетичні смаки.

¹ Відкриття керамічної школи // Вісник промислово-кредитової кооперації. – 1928. – №1 (січень). – С. 54.

² Дмитрієва Є.М. Мистецтво Опішні. – К., 1952. – С. 26.

³ Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К., 1966. – С. 81 – 82.

⁴ Лащук Ю. Українська народна кераміка XIX–XX ст.: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства. – Львів, 1969. // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.1. – Оп.2. – Од. зб. 16/1. – Арк.370.

⁵ Міщанин Віктор. "Хижняківські університети" Івана Білика // Український керамологічний журнал. – 2002. – №2. – С. 34.

⁶ Ханко В. Які були ремісницькі навчальні заклади у нашому краї в минулому? // В.Н.Жук, Т.П.Пустовіт, М.А.Фісун, В.М.Ханко Наш рідний край (3 історії освіти на Полтавщині в дореволюційний період). – Полтава. – 1991. – Вип. 12. – С. 56.

⁷ Клименко О.О. Народна кераміка Опішні (до проблеми традицій та інновацій в народних художніх промислах): Дис. на здобуття наук. ступ. канд. мистецтвознавства. – Київ, 1995. // Національний музей-заповідник українсько-

- го гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.1. – Оп.2. – Од. зб. 36. – Арк.49
- ⁸ Качкан Володимир. Жива глина. – Опішне: Українське народознавство, 1994. – С.28.
- ⁹ Листування з Полтавською окружною інспектурою народної освіти про відкриття в селі Опішні учбової майстерні-школи та асигнування додаткових коштів на її утримання // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВУ України). – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 7418. – Арк.4.
- ¹⁰ Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10039. – Арк.12.; Пояснююча записка до учбових планів кустарно-промислових шкіл // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.10042. – Арк.2 – 3.
- ¹¹ Лашук Ю. Розвиток орнаменту опішнянської кераміки // Народна творчість та етнографія. – 1963. – №4. – С.71.
- ¹² Листування з Полтавським окрвиконкомом і окрінспектурою Наросвіти про відпуск коштів на утримання Опішнянської керамічної кустарно-промислової школи // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.2426. – Арк.4.
- ¹³ Мережа кустарно-промислових шкіл // Вісник промислової та промислово-кредитової кооперації України. – 1927. – №2. – С.57; Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10039. – Арк.5 – 8.
- ¹⁴ Відкриття керамічної школи // Вісник промислово-кредитової кооперації. – 1928. – №1 (січень). – С. 54.
- ¹⁵ Учбові плани кустарно-промислових шкіл, пояснююча записка до них та листування з окрінспектурами наросвіти про надсилання учбових планів // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10042. – Арк.1.
- ⁶ Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10039. – Арк.5.
- ¹⁷ Там само. – Арк.102.
- ¹⁸ Листування з Полтавським окрвиконкомом і окрінспектурою Наросвіти про відпуск коштів на утримання Опішнянської керамічної кустарно-промислової школи // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.2426. – Арк.4
- ¹⁹ Листування з Полтавською окружною інспектурою народної освіти про відкриття в селі Опішні учбової майстерні-школи та асигнування додаткових коштів на її утримання // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 7418. – Арк.1, 29.
- ²⁰ Там само. – Арк.22.
- ²¹ Там само. – Арк.2, 24.
- ²² Спогади Василя Бабанського, від 14.02.2003 // Польові матеріали автора.
- ²³ Листування з Полтавською окружною інспектурою народної освіти про відкриття в селі Опішні учбової майстерні-школи та асигнування додаткових коштів на її утримання // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 7418. – Арк.23.
- ²⁴ Там само. – Арк.2-3.
- ²⁵ Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10039. – Арк.102.
- ²⁶ Спогади Василя Бабанського, від 14.02.2003 // Польові матеріали автора.
- ²⁷ Пояснююча записка до учбових планів кустарно-промислових шкіл // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10042. – Арк.2 – 3.
- ²⁸ Пояснююча записка до учбових планів кустарно-промислових шкіл // Державний архів Луганської області. – Ф.р. – 401. – Оп. 1. – Спр. 306. – Арк.14.
- ²⁹ Пояснююча записка до учбових планів кустарно-промислових шкіл // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10042. – Арк.3.
- ³⁰ Спогади Василя Бабанського, від 14.02.2003 // Польові матеріали автора.
- ³¹ Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10039. – Арк.102.
- ³² Листування з Полтавською окружною інспектурою народної освіти про відкриття в селі Опішні учбової майстерні-школи та асигнування додаткових коштів на її утримання // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 7418. – Арк.24.
- ³³ Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10039. – Арк.102.
- ²⁴ Спогади Василя Бабанського, від 14.02.2003 // Польові матеріали автора; Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ³⁵ Пояснююча записка до учбових планів кустарно-промислових шкіл // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр. 10042. – Арк.2 – 3.

- ³⁶ Спогади Василя Бабанського, від 14.02.2003 // Польові матеріали автора.
- ³⁷ Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ³⁸ Матеріали про мережу кустарно-промислових шкіл (положення, доповідні записки, виписи з протоколів, п'ятирічні плани, пояснюючі записки до них, кошториси та листування) // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.10039. – Арк.104
- ³⁹ Спогади Василя Бабанського, від 14.02.2003 // Польові матеріали автора; Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ⁴⁰ Особистий листок по обліку кадрів Трохима Демченка // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.4. – Оп.2. – Од. зб.1. – С. 62.
- ⁴¹ Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ⁴² Щербань Олена Опішненська школа майстрів художньої кераміки (1936-1941) // Український керамологічний журнал. – 2004. – №2-3 (12-13) – С. 124 – 133.
- ⁴³ Спогади Трохима Демченка // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.4-1. – Оп.1. – Од.зб.1. – С. 26.
- ⁴⁴ Відкриття керамічної школи // Вісник промислово-кредитової кооперації. – 1928. – №1 (січень). – С. 54.
- ⁴⁵ Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К., 1966. – С.83; Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ⁴⁶ Спогади Трохима Демченка // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.4-1. – Оп.1. – Од.зб.1. – С. 11.
- ⁴⁷ Малюнки учнів Опішненської керамічної кустарно-промислової школи // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.5. – Оп.10. – Од.зб. 216; Фото гончарних виробів Опішненської керамічної кустарно-промислової школи (1925–1932) // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.4. – Оп.3. – Од. зб. 34.
- ⁴⁸ Бутник-Сіверський Б. Українське радянське народне мистецтво. – К., 1966. – С. 81 – 85.
- ⁴⁹ Листування з Полтавським окрвиконкомом і окрінспектурою Наросвіти про відпуск коштів на утримання Опішненської керамічної кустарно-промислової школи // ЦДАВОВУ України. – Ф.166. – Оп.6. – Спр.2426. – Арк.3
- ⁵⁰ Спогади Трохима Демченка // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.4-1. – Оп.1. – Од. зб. 1. – С. 59.
- ⁵¹ Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ⁵² Ханко В. Словник мистців Полтавщини. – Полтава, 2002. – С. 57.
- ⁵³ Спогади Трохима Демченка // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф.4-1. – Оп.1. – Од. зб.1. – С.26; Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.
- ⁵⁴ Спогади Мотрони Назарчук, від 6.03.2003 // Польові матеріали автора.

Исследовано деятельность одного из гончарных учебных заведений Опошны – Опошнянской керамической кустарно-промышленной школы. Впервые описано историю заведения с использованием неопубликованных ранее архивных источников и материалов керамологических экспедиций автора. Проанализировано влияние школы на гончарство Опошны.

Ключевые слова: Опошня, гончарство, кустарно-промышленная школа, гончарное учебное заведение.

The article deals with the activity of one of pottery educational institutions in Opishne – the Opishne Ceramic Handicraft Industrial School. The history of this institution is described for the first time, with the use of still unpublished archival sources and the materials of the author's ceramological expeditions. The author analyses the influence of this school on the pottery craft in Opishne too.

Key words: Opishne, Pottery, the Opishne Ceramic Handicraft Industrial School, pottery educational institutions.